

SOCIAL SECURITY OF UKRAINE UNDER THE WAR AND POST-WAR PERIOD: FEATURES AND WAYS OF STRENGTHENING

Cheberyako Oksana

Doctor of Habil. in Historical Sciences, PhD in Economics, Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Varnalii Zakharii

Doctor of Habil. in Economics, Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kolesnyk Viktor

Doctor of Habil. in Historical Sciences, Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Miedviedkova Nataliia

PhD in Economics, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ANNOTATION

Relevance of the research topic. In conditions of the war, the issues of ensuring and strengthening national security, in particular, social security, become especially acute. The article is devoted to the study of the essence of social security in war conditions based on the analysis of real and potential threats, the search for sources of funding, and the determination of directions for the use of financial resources to improve the social protection of the population.

Goals and objectives of the study. The purpose of our study is a theoretical analysis of social security and the development of an integrated (comprehensive) strategy for ensuring the social security of Ukraine in the conditions of the war and post-war period, which leads to a deterioration in working conditions and a decrease in material prosperity, the spread of poverty and the stratification of the material situation of citizens, the deterioration of the material and technical, financial and investment, intellectual and personnel support, healthcare, education, culture, art, sports and, as a result, a decrease in the social security of the population.

Research methodology. The following methods were used in the course of the study: dialectical method — to

reveal the essence of social security; system-structural method — to determine the state policy of ensuring social security under the war; comparison method — to develop a strategy for ensuring social security in Ukraine; graphic method — for a visual illustration of the results of the study.

Research results. The findings and results can be used to develop and implement practical measures to improve social security, in the scientific field, in the educational process of higher education in Ukraine in the preparation of specialists in the specialty 8.18010014 "Management of financial and economic security", in the field of ensuring the social component of the economic security of the state. The practical use of scientific results will contribute to the achievement of the highest level of social protection.

Recommendations. The impact of the war on social security requires the justification of new, more effective mechanisms and tools for its strengthening, as well as finding and attracting financial resources to restore the economy, infrastructure, and industry.

Key words: social security, social protection, social standards, war, Unified Information System for the Social Sphere (UISSS).

უკრაინის სოციალური უსაფრთხოება ომისა და ომისშემდგომი პერიოდის განმავლობაში: მახასიათებლები და ბაქლიერების გზები

ოქსანა ჩეხერიაკო

ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის ეროვნული უნივერსიტეტის პროფესორი

ვარნალი ზახარი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის ეროვნული უნივერსიტეტის პროფესორი

კოლესნიკ ვიქტორ

ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი, ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის ეროვნული უნივერსიტეტის პროფესორი

მედვედკოვა ნატალია

ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის ეროვნული უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

ანოტაცია

საკვლევი თემის აქტუალობა. რუსეთსა და უკრაინას შორის ფართომასშტაბიანი ღია ომის პირობებში განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფისა და განმტკიცების საკითხები, რომლის კომპონენტი სოციალური უზრუნველყოფაა. სტატია ეძღვნება ომის პირობებში, რეალური და პოტენციური საფრთხის ანალიზის საფუძველზე, მოსახლეობის სოციალური უზრუნველყოფის არსის შესწავლას, დაფინანსების წყაროების ძიებასა და სოციალური დაცვის გასაუმჯობესებლად ფინანსური რესურსების გამოყენების მიმართულებების განსაზღვრას.

კვლევის მიზნები და ამოცანები. ჩვენი კვლევის მიზანია სოციალური უსაფრთხოების თეორიული ანალიზი და ინტეგრირებული (ყოვლისმომცველი) სტრატეგიის შემუშავება უკრაინის სოციალური უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად ომისა და ომისშემდგომი პერიოდის

პირობებში, რაც იწვევს სამუშაო პირობების გაუარესებას, მატერიალური კეთილდღეობის შემცირებას, სიღარიბის გავრცელებასა და მოქალაქეების მატერიალური მდგომარეობის სტრატეგიული კაცია, მატერიალურ-ტექნიკურ, ფინანსურ, საინვესტიციო, ინტელექტუალურ და საკადრო მხარდაჭერის, ჯანდაცვის, განათლების, კულტურის, ხელოვნების, სპორტის და მასშაბად, მოსახლეობის სოციალური უზრუნველყოფის შემცირებას.

კვლევის მეთოდოლოგია. კვლევის პროცესში გამოყენებულია შემდეგი მეთოდები: დიალექტიკური - სოციალური უზრუნველყოფის არსის გამოსავლენად; სისტემური და სტრუქტურული - ომის პირობებში სოციალური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სახელმწიფო პოლიტიკის განსაზღვრისთვის; შედარება - უკრაინაში სოციალური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სტრატეგიის შემუშავებისთვის; გრაფიკული - კვლევის შედეგების ვიზუალური ილუსტრაციისთვის.

კვლევის შედეგები. მიღებული დასკვნები და შედეგები გამოყენებადია სოციალური უსაფრთხოების გაუმჯობესების პრაქტიკული ღონისძიებების შემუშავებისა და განხორციელებისთვის, სამეცნიერო სფეროში, უკრაინის უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების საგანმანათლებლო პროცესში სპეციალისტების მომზადებაში სპეციალობაში 8.18010014 “ფინანსური და მენეჯმენტი”. ეკონომიკური უსაფრთხოება, სახელმწიფოს სოციალური კომპონენტის ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სფეროში. სამეცნიერო შედეგების პრაქტიკული გამოყენება ხელს შეუწყობს სოციალური დაცვის უფრო მაღალი დონის მიღწევას.**რეკომენდაციები.** ომის გავლენა სოციალურ უზრუნველყოფაზე მოითხოვს ახალი, უფრო ეფექტური მექანიზმებისა და ინსტრუმენტების დასაბუთებას მისი გაძლიერებისთვის, ფინანსური რესურსების მოძიებას და მოზიდვას ეკონომიკის, ინფრასტრუქტურისა და მრეწველობის აღდგენისთვის.

საკვანძო სიტყვები: სოციალური უზრუნველყოფა, სოციალური დაცვა, სოციალური სტანდარტები, ომი, სოციალური სფეროს ერთიანი საინფორმაციო სისტემა (UEISS).

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННИЙ ЧАС: ОСОБЛИВОСТІ ТА ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ

Чеберяко Оксана Вікторівна

доктор історичних наук, кандидат економічних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Варналії Захарій Степанович

доктор економічних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Колесник Віктор Федорович

доктор історичних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Медведкова Наталія Сергіївна

кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

Результати дослідження.

Отримані висновки й результати можуть бути використані для розробки і реалізації практичних заходів по вдосконаленню соціальної безпеки, в науковій сфері, в навчально-освітньому процесі закладів вищої освіти України при підготовці фахівців за спеціальністю 8.18010014 «Управління фінансово-економічною безпекою», в сфері забезпечення соціальної складової економічної безпеки держави. Практичне використання наукових результатів сприятиме досягненню вищого рівня соціального захисту.

Рекомендації. Вплив війни на соціальну безпеку потребує обґрунтування нових більш ефективних механізмів та інструментів її зміцнення та пошук і залучення фінансових ресурсів для відновлення економіки, інфраструктури, промисловості.

Ключові слова: соціальна безпека, соціальний захист, соціальні стандарти, війна, Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС).

АНОТАЦІЯ

Актуальність теми дослідження.

В умовах широкомасштабної відкритої війни Росії проти України особливої актуальності набувають питання забезпечення та зміцнення національної безпеки, складовою частиною якої є безпека соціальна. Стаття присвячена дослідженню сутності соціальної безпеки в умовах війни на підставі аналізу реальних та потенційних загроз, пошуку джерел фінансування та визначення напрямів використання фінансових ресурсів для покращення соціального захисту населення.

Цілі і задачі дослідження. Метою дослідження є теоретичний аналіз соціальної безпеки та вироблення інтегрованої (комплексної) стратегії забезпечення соціальної безпеки України в умовах війни, яка призводить до погіршення умов праці, зниження матеріального достатку, поширення бідності, погіршення матеріального становища громадян, матеріально-технічного, фінансово-інвестиційного та інтелектуально-кадрового забезпечення, охорони здоров'я, освіти, культури, мистецтва, спорту та, як наслідок, - зниження соціальної захищеності населення.

Методологія дослідження.

У процесі дослідження було використано такі методи: діалектичний - для розкриття сутності соціальної безпеки; системно-структурний - для визначення державної політики забезпечення соціальної безпеки в умовах війни; порівняння - для розробки стратегії забезпечення соціальної безпеки в Україні; графічний - для наочної ілюстрації результатів дослідження.

Особливу загрозу в Україні несе війна, яка істотно позначилася на стані національної безпеки держави, а її негативні наслідки мають як прямий, так і опосередкований характер, що є реальною соціальною загрозою. Кожна із складових національної безпеки має вагоме значення, але всі складники безпеки мають соціальну спрямованість. Якраз у цьому контексті й полягає пріоритетність соціальної безпеки, яка постійно потребує системного наукового дослідження в межах економічної безпекології. Соціально-трудова сфера, а точніше - людина з її нагальними потребами, інтересами, цінностями, є основною рушійною силою, метою і критерієм усього економічного розвитку, успіху економічних і соціальних реформ. Тому соціальна безпека - це не тільки питання людського розвитку, політичної стабільності суспільства та утвердження національних інтересів, але й підґрунтя цього економічного зростання.

Вивченням та дослідженням питань економічної безпеки в Україні займаються такі науковці, як: О.І. Барановський, Т.Г. Васильців, О.С. Власюк, З.Б. Живко, О.М. Ляшенко, Д.В. Нікитенко, С.В. Онищенко, та інші. Питання соціальної складової економічної безпеки України активно досліджують З.І. Галушка, В.А. Гошовська, О.А. Грішнова, О.І. Ляш, В.І. Куценко, О.Ф. Новікова, В.О. Онищенко, О.Г. Сидорчук, В.П. Удовиченко, Ю.М. Харазішвілі та інші. Водночас, незважаючи на актуальність та необхідність якнайшвидшого вивчення та вирішення, питання соціальних аспектів економічної безпеки України дотепер не стали самостійним та повноцінним об'єктом досліджень й розглядалися здебільшого фра-

гментарно, що, актуалізує тему дослідження, особливо в умовах війни.

24 лютого 2022 року стало новим етапом широко-масштабної збройної російсько-української війни проти суверенітету і територіальної цілісності України. На жаль, світ постійно зіштовхуватися не лише із масштабними загрозами природного характеру, а і загрозами, які несуть країни, що свідомо обирають шлях деградації та знищення. Впродовж всієї своєї історії росія здійснює загарбницьку військову політику, яка сьогодні спрямована, насамперед, проти України. У зв'язку з цим в умовах війни та повоєнний час соціальна безпека, як складова національної безпеки, є головним пріоритетом нашої держави.

Безпека є базовою потребою людини. Але в умовах війни, що продовжується, через масові вбивства, нелюдські безчинства, мародерства, зруйновані міста, села, історичні пам'ятки та національні символи, скалічені долі тисяч людей російськими окупантами, загрози досягають найбільшої концентрації, загострюється дефіцит соціальної безпеки. Адже війна росії проти України - це війна свободи проти рабства, безпеки проти постійної загрози, розвитку проти занепаду, минулого проти майбутнього. У решті-решт це війна за нову архітектуру Європи і світу.

Протягом останніх трьох десятиліть і особливо за путінського режиму (по суті російського фашизму, який базується на концепції створення та поширення «руско-го міру», при якому «кордони росії ніде не закінчуються») росія постійно стверджує, що вона «миротворець» з наративом порятунку тих, кого ця країна начебто приходить захищати. Під лозунгом «миротворця» наприкінці ХХ і на початку ХХІ ст. росія здійснила цілу низку воєн і так званих військових операцій:

- 1992-1993 - росія окупувала Придністров'я і перетворила його на сіру зону (за 20 місяців війни загинуло від 364 до 913 російських військових та їхніх найманців);
- 1992-1993 - росія спровокувала Абхазьку війну, яка закінчилася відторгненням Абхазії від Грузії (вбито 2220 військових);
- 1994-1996 - Перша російсько-чеченська війна, російські війська були відбиті партизанською війною (за 20 місяців війни загинуло офіційно близько 5000 російських солдатів і 14000 за даними Союзу комітету солдатських матерів росії);
- 1999-2009 - Друга російсько-чеченська війна, росії вдалося повністю взяти під контроль територію республіки та забезпечити її лояльність центральній владі (за 10 років загинуло офіційно від 7300 солдатів та найманців і не менше 14000 за даними Союзу комітетів солдатських матерів Росії);
- 2008 - російсько-грузинська війна, південна Осетія стала невизнаною республікою під контролем росії (за 6 днів війни загинуло 170 російських військових та їхніх найманців);

- 2015-2022 - вторгнення росії в Сирію, яке закінчилося диктатурою Асада (за 6 років війни загинуло від 321 до 444 російських військових та найманців);

- 2014-2022 - російсько-українська війна, яка триває донині і має закінчитися Перемогою України і збереженням системи базисних цінностей людини і суспільства (станом на 30 серпня втрати особового складу росії близько 47 550 осіб) [7].

На жаль, цивілізований світ до останнього часу не реагував належним чином на цю політику росії. Лише героїзм Збройних Сил України та територіальної оборони дали зрозуміти світу, що це не локальний конфлікт, а вже цілком глобальна війна.

Поняття «соціальна безпека» виникло у ХХ ст. У правовому полі України немає офіційного визначення категорії «соціальна безпека», а сам термін «соціальна безпека» порівняно недавно увійшов в науковий та політичний обіг і є результатом здійснення соціального захисту. Відповідно до ст. 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також: у старості та інших випадках, передбачених законом і це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням [4].

Отже, соціальний захист передбачає певний рівень матеріальної забезпеченості, тобто підтримку доходів, захист добробуту.

Своє конкретне вираження термін соціальна безпека вперше знайшов в міжнародному документі - Всесвітній соціальній декларації, прийнятій Всесвітньою конференцією із соціального розвитку у 1995 р. У ній було сформульовано мінімальні завдання забезпечення соціальної безпеки в інтересах соціального розвитку та добробуту людей, що гарантували соціальну стабільність та безпеку у світі [1].

У науковій літературі соціальну безпеку у більшості випадків розглядають як стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи та суспільства від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Відомі українські вчені Ю.М. Харазішвілі та О.А. Грішнова під соціальною безпекою розуміють «стан соціальної сфери, за якого забезпечуються висока якість життя населення (матеріальний рівень і соціальні складові), захищеність основних життєво важливих відновлювальних процесів (незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз), можливість здобуття якісної освіти та відсутність загроз здоров'ю та життю людини» [10, с. 158].

Соціальна безпека є об'єктивним результатом процесів соціалізації, що характеризується станом суспільного виробництва, соціально-гуманітарної сфери, охорони внутрішнього конституційного порядку, екологічної безпеки, зовнішньої безпеки, культури тощо.

Головні структурні елементи соціальної безпеки держави наведено на рис. 1.

Зазначений перелік структурних елементів соціальної безпеки, поданих на рис. 1, засвідчує про полісистемність поняття соціальної безпеки та свідчить про збалансованість існування людини в політичній, економічній, психологічній, культурній, інформаційній, демографічній, екологічній та інших сферах суспільного життя.

В процесі забезпечення соціальної безпеки мають узгоджуватися та реалізуватися соціальні інтереси, що базуються (повинні базуватися) на фундаментальних цінностях, прагненнях та потребах людей. Гарантування соціальної безпеки на усіх рівнях можна характеризувати як можливість реалізації системи соціальних інтересів.

Слід зазначити, що аналіз та оцінка стану соціальної безпеки має бути систематичною, комплексною, оцінюючи: стан добробуту та рівня життя; стабільність соціальних взаємин та організаційної структури; рівень культури суспільства; наявність умов запобігання і розв'язання соціальних конфліктів; процеси десоціалізації суспільства тощо.

Водночас соціальну безпеку необхідно розглядати в контексті її багаторівневої системи. Враховуючи те, що соціальна безпека є однією з основних складових економічної безпеки, її необхідно розглядати під кутом зору економічного рівня, а саме: нано-, мікро-, мезо-, макро- та мегарівня. Тому ми пропонуємо таку багаторівневу систему соціальної безпеки: соціальна безпека людини (нанорівень); соціальна безпека суб'єкта господарювання (мікрорівень); соціальна безпека регіону (мезорівень); соціальна безпека держави (макрорівень); глобальна соціальна безпека (мегарівень) [6].

Рівні соціальної безпеки, як і інших складових треба розпочинати з нанорівня – з людини. В Стратегії національної безпеки України, ухваленої 14 вересня 2020 року і яка має назву «Безпека людини-безпека країни», визначено, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність в Україні» [4]. Дослідники Ю.М. Харазішвілі та О.А. Грішнова, цілком слушно зазначають, що людина з її нагальними потребами, інтересами, цінностями, є основною рушійною силою, метою і критерієм усього економічного розвитку, успіху економічних і соціальних реформ [12].

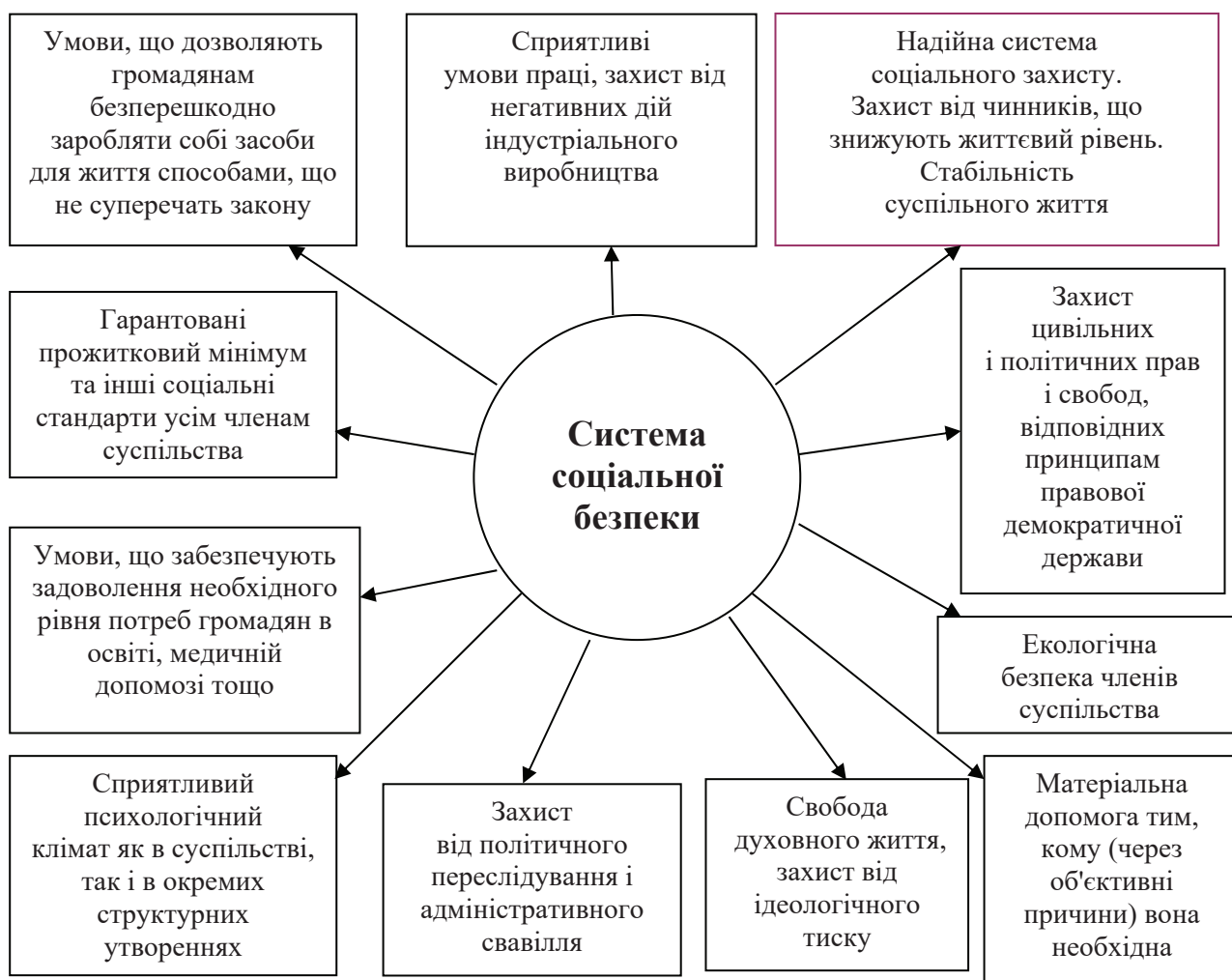

Рис. 1. Структурні елементи соціальної безпеки держави [5].

Соціальна безпека людини (нанорівень), на нашу думку, це ступінь (рівень) захищеності життєво важливих соціально-економічних інтересів людини (особи), її прав, свобод та цінностей від внутрішніх та зовнішніх, реальних та потенційних загроз. Функціональними складниками цього рівня соціальної безпеки є: безпека життєдіяльності людини; безпека реалізації загально-соціальних цінностей; безпека гідного рівня життя; безпека соціального середовища; психологічна та психічна безпека; самозахист; самозбереження; саморозвиток тощо.

Соціальна безпека держави (макрорівень) визначає захищеність соціально-економічних інтересів людини та громадянина, суспільства й держави від ендегенних та екзогенних, реальних та потенційних загроз, за якої забезпечується сталий розвиток країни. У цьому контексті функціональними складниками макрорівня соціальної безпеки є: безпека соціальної та гуманітарної сфери; безпека кадрового потенціалу; безпека ринку праці країни; соціальне партнерство; соціальна солідарність усіх верств населення; система соціального захисту людей, їх прав і свобод тощо.

Систему міждержавних та субрегіональних, міжнаціональних та наднаціональних механізмів глобалізаційного регулювання механізмів захисту світу від негативних загроз відображає *глобальна соціальна безпека (мегарівень)*. Функціональними складниками глобальної соціальної безпеки, безпеки мегарівня мають бути: безпека життя людей на планеті; безпека навколишнього середовища; міграційна безпека; подолання бідності та голоду; захист прав та свобод людини; розв'язання мирним шляхом міжнародних, міждержавних конфліктів тощо.

Події останніх років засвідчили серйозну кризу системи не лише соціальної, але і міжнародної безпеки через зовнішнє втручання росії у внутрішні справи незалежних держав, спроби дестабілізації їхніх політичних систем та пряме силове захоплення чужих територій. Як свого часу свою повну недієздатність показала Ліга Націй, яка бездіяльністю спровокувала Другу світову війну, так і сьогодні ООН є, на жаль, її копією. Існування ООН втрачає будь-який сенс, доки росія має можливість блокувати там рішення. Гібридна війна росії, яка розпочалася у 2014 р., передбачала різнопланову та довгострокову дестабілізацію соціально-економічної і політичної ситуації в Україні, системи національної безпеки [11]. На жаль, майже всі міжнародні гарантії безпеки для України (зокрема в межах Будапештського меморандуму) виявилися недієздатними в умовах, коли агресором виступив один із гарантів. Соціальний вимір окупації частини Донбасу та анексії Криму сформував низку нових соціальних проблем: захист прав людини та протидія расовій дискримінації щодо населення окупованої АР Крим, внутрішньо переміщені особи (близько 1,5 млн.), організація їх проживання, зайнятості, призначення (відновлення) їм соціальних виплат,

пенсій, адміністративне визнання документів, питання «політичних в'язнів» та зниклих безвісті осіб та їх сімей, порядок вступу до закладів вищої освіти абітурієнтів із тимчасово окупованих територій, забезпечення учасників АТО та інші. 19 грудня 2016 р. Генеральна Асамблея ООН схвалила Резолюцію 71/205 «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)», [2] в якій засудила тимчасову окупацію росією території України – Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, підтвердила невизнання її анексії. Війна на Сході України та анексія Криму негативно вплинули на соціальну безпеку людини і це вимагає адаптації соціальної політики держави та вдосконалення механізму її реалізації з урахуванням соціально-економічного стану регіонів України.

В Україні сфера соціального захисту ніколи не була на першому місці. Українська система соціального захисту базувалася на виплаті грошової допомоги (багатодітним, малозабезпеченим сім'ям, соціальних стипендій тощо) та наданні соціальних послуг. Безпосередньо відповідають за забезпечення та надання соціальних послуг населенню органи місцевого самоврядування.

Проблема низького рівня життя українців набула офіційного визнання у 2001 р., коли з метою зменшення масштабів бідності та усунення її найгостріших проявів, забезпечення дотримання вимог Конституції України щодо права кожного на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї Указом Президента України було затверджено «Стратегію подолання бідності». З початку війни вже третина українців втратила роботу, від 60% до 80% людей можуть опинитися за межею бідності. За прогнозами Світового Банку, рівень бідності нижче межі 5,5 доларів США на день зросте приблизно з 2% до 20% населення у 2022 році.

Негативні тенденції забезпечення соціальної безпеки в Україні зумовлені двома групами чинників: 1) відсутністю дієвих структурних реформ та інституційних змін в економіці та недоліками державної політики забезпечення соціальної безпеки людини; 2) війною росії проти України, яка призвела до посилення політико-економічної нестабільності, зростання витрат бюджету на обслуговування армії, матеріальних та людських втрат, інфляційних процесів та макроекономічних кризових явищ, загострення проблем у фінансовій системі держави тощо. Корупція, тінізація економіки, надмірний вплив політичних циклів збільшують рівень соціальної напруги і знижують показники соціальної безпеки, зменшують доходи населення та гальмують соціально-економічний розвиток держави загалом, знижуючи якість життя в країні.

Стан соціальної безпеки до війни залишався критичним, не зважаючи на певне реформування соціальної політики в контексті сталого соціально-економічного розвитку України, а також підвищення соціальних стандартів життя. Війна стала масштабним шоком для нашої економіки. Так, зокрема, в Україні відбувається втрата

державним бюджетом значної частини традиційних надходжень у вигляді податків, акцизних зборів та митних платежів, країна зазнала значних матеріальних збитків; закрито майже 40% бізнесів; у період воєнного стану економіка України втрачає 50-60% “невиробленого” валового внутрішнього продукту; понад 30% сільгоспкультур не були посіяні тощо. За попередніми оцінками, станом на серпень 2022 року прямі втрати економіки України через війну складають 113,5 млрд дол. США; непрямі втрати (загальний вплив бойових дій на економічну ситуацію в країні, зниження ВВП, припинення інвестицій, відтік робочої сили, зростання безробіття, блокування торгівлі, додаткові витрати на оборону та соціальну підтримку тощо), сягають 129,7 млрд дол. США. Внаслідок бойових дій зруйновано та/або пошкоджено 131,3 тисячі житлових будинків на 47,8 млрд дол. США; збитки інфраструктурі складають 35,1 млрд дол. США: пошкоджено або зруйновано 311 мостів та мостових переправ, 24,8 тис км комунальних доріг та доріг державного і місцевого значення. Збитки завдані підприємствам та промисловості сягають 9,5 млрд дол. США, сфері освіти - до 3,9 млрд дол. США; транспорту - 3 млрд дол. США. Внаслідок війни українці вже втратили понад 188 тисяч легкових авто, загальна сума збитків від яких складає 1,7 млрд дол. США. Загалом з початку війни зруйновано або захоплено щонайменше 15,3 тис багатоповерхівок, 115,9 тис приватних будинків, 388 підприємств, 43,7 тис одиниць сільськогосподарської техніки, 1991 магазинів, 798 дитсадків, 934 медзаклади, 715 культурних споруд, 593 аптеки, 119 об'єктів соціальної сфери, 17 ЦНАПів. [9] Місце проживання вимушено залишили, за різними оцінками, від 11 до 13 млн осіб, із них понад 6 мільйонів - виїхали за межі країни (близько 5 млн - до країн ЄС), що є ризиком втрати соціального капіталу, істотної зміни професійного та демографічного складу постраждалих територій. Варто зазначити, що кожного дня цифри зростають і саме тому Україна

буде домагатися стягнення з агресора компенсаційних виплат як за судовими рішеннями, так і за рахунок передачі нашої державі заморожених активів росії.

Вразливість стала категорією, актуальною для всіх, оскільки війна торкнулася кожного. Тому якщо в мирні часи був адресний характер надання соціальної допомоги і ця процедура потребувала певного часу, то з настанням воєнного стану все спростили. Під час війни режим надання соціальних послуг змінився на кризовий, скоротився інтервал між тим, як було виявлено потребу, до моменту, коли приймається рішення установами, які надають ці послуги. Крім того, неймовірну роботу роблять волонтери, а евакуація, надання гуманітарної допомоги, ліків та продуктових наборів забезпечуються гуманітарними організаціями.

Війна завдала та продовжує завдавати непоправної шкоди соціальній безпеці України. Її результатом стало:

- зростання навантаження на систему соціального захисту через постійне збільшення кількості громадян, які потребують отримання соціальних, реабілітаційних послуг та виплат при одночасному зменшенні надходжень до державного, місцевого бюджетів та фондів загальнообов'язкового пенсійного та соціального страхування;
- нестача фінансових та адміністративних ресурсів органів місцевого самоврядування;
- ускладнення верифікації інформації щодо фактичної кількості як дорослих, так і дітей, які потребують соціального захисту та підтримки;
- руйнування об'єктів соціальної інфраструктури, втрата доступу до особистих справ бенефіціарів соціальної підтримки;
- спеціалісти сфери соціальної підтримки населення також стають вимушеними переселенцями, що впливає на обслуговування населення;
- складнощі у забезпеченні гідних умов проживання та належних послуг в евакуації;

- міграційні рухи громадян, зміна активної лінії ведення бойових дій та зміна переліку тимчасово окупованих територій, що ускладнює здійснення соціальних, страхових та пенсійних виплат громадянам;
- емоційний розпач громадян від нерозуміння своїх соціальних прав та зобов'язань під час війни;
- недостатнє покриття громад мережею закладів, які надають соціальні, реабілітаційні послуги під час війни, особливо на територіях масового перебування переселенців;
- унеможливлення отримання громадянами України, які проживають у зоні активних бойових дій чи біля неї, на тимчасово непідконтрольних територіях України, належних їм виплат та соціальних послуг;
- поглиблення вразливості маломобільних груп населення від початку війни.

З метою зміцнення соціальної безпеки України та забезпечення її ефективного функціонування необхідне точне та коректне державне регулювання та управління з метою підтримки стійкості й недопущення настання хаосу в існуючій господарській системі та розробка інтегрованої (комплексної) стратегії забезпечення соціальної безпеки в повоєнний період, з урахуванням особливостей, пов'язаних зі спеціальним правовим статусом окремих бенефіціарів (ветеранів, внутрішньо переміщених осіб тощо), реалізація якої буде забезпечена завдяки міжвідомчій та міждисциплінарній координації.

В Україні відсутній комплексний механізм управління соціальною безпекою, не визначена і не розроблена нормативно-правова база державної політики щодо забезпечення соціальної безпеки. Тому слід визначити нові підходи та розробити шляхи забезпечення соціальної безпеки в Україні, а пріоритетність державної політики має бути сконцентрована на розробці й ефективному впровадженні державної програми

соціального забезпечення, підтримці на державному рівні житлового будівництва, покращенні медичного обслуговування, дійовій допомозі молодим сім'ям тощо.

Презентований 4 липня 2022 року у Луганно план відновлення України ("План Маршалла"), який оцінюється у 750 мільярдів доларів, складається з 15 національних програм у різних секторах економіки та суспільного життя. Майже всі програми пов'язані з соціальними питаннями, а програми 10-15 (модернізація регіонів та житлового будівництва, сучасна соціальна інфраструктура, освіта, охорона здоров'я, культура та спорт, соціальна підтримка та міграційна політика), що складають понад 300 мільярдів доларів - безпосередньо з проблемами забезпечення соціальної безпеки України [8].

Визначений Президентом України курс на "перезавантаження країни" у післявоєнний час надає шанс переглянути складові застарілої і вразливої до масштабної кризи соціальної системи.

У квітні 2022 року при Президентові України створили новий дорадчий орган - Національну раду з відновлення України від наслідків війни, яка працює з 23 сферами суспільного життя, включаючи соціальний захист.

Для України назріла потреба впровадження в практику соціального управління не соціальних мінімумів, а якісної системи європейських соціальних стандартів з позиції нормальної життєдіяльності людини. Країні варто орієнтуватися на нову модель соціальної безпеки усіх європейських країн, яка вже функціонує, а її основоположним принципом функціонування є "нероздільність соціального та економічного прогресу".

Для країн, які намагаються інтегруватися в ЄС, орієнтирами їх державної соціальної політики є міжнародні соціальні норми. У зв'язку з цим сучасна соціальна політика держави має визначатися, по-перше, ратифі-

кацією міжнародних конвенцій і хартій, які встановлюють у країні базові соціальні обов'язки держави щодо здійснення соціальних заходів; по-друге, Конституцією, котра проголошує права громадян та обов'язки держави щодо забезпечення та підтримки певних умов життєдіяльності своїх громадян, сприяння досягненню рівних можливостей у всіх регіонах країни; по-третє, чинним національним законодавством, яке є зведенням соціальних цілей держави і визначає шляхи їх досягнення.

Одним з інструментів втілення в життя соціального захисту має стати цифрова "Єдина інформаційна система соціальної сфери" (далі - ЄІССС), яка впроваджується Міністерством соціальної політики України. ЄІССС повинна забезпечити доступність/інклюзивність, прозорість, простоту отримання соціальних послуг та виплат бенефіціарами, зокрема, внутрішньо переміщеними особами, особами та сім'ями у складних життєвих обставинах, людьми з інвалідністю, військовослужбовцями, ветеранами, пенсіонерами, незалежно від місця реєстрації на всій території України. Ключовим обмеженням для користування такою системою є недостатня цифрова грамотність у бенефіціарів соціальної системи, неповне покриття інтернетом території України та економічна недоступність технічних засобів для користування цією системою.

На сьогоднішній день не вирішеним питанням залишається пошук шляхів зміцнення соціальної безпеки. Тому у повоєнний період нагальним питанням стане пошук і залучення ресурсів для відновлення економіки, інфраструктури, промисловості. Головними джерелами таких ресурсів очевидно стануть здебільшого довгострокові кредити, гранти від західних держав, а також фінансова допомога через фонди міжнародних організацій, зокрема ООН на цільові програми, пов'язані з гуманітарною допомогою, розмінуванням та відновленням населених пунктів.

Висновки. В умовах глобалізаційних викликів (загроз) надзвичайної актуальності набувають безпекові питання. Особливу загрозу в Україні несе війна, яка істотно позначилася на стані національної безпеки, а її негативні наслідки, що безпосередньо впливають на соціальну безпеку держави, мають як прямий, так і опосередкований характер. Кожна із складових національної безпеки має вагоме значення, але всі складники безпеки мають соціальну спрямованість, саме у цьому контексті й полягає пріоритетність соціальної безпеки, яка потребує більш системного наукового дослідження в межах економічної безпекології, як міждисциплінарної науки, що вивчає сутність, закономірності та шляхи забезпечення економічної безпеки. Серед всіх рівнів безпеки особливо актуальною в умовах війни є соціальна безпека людини, бо людина з її нагальними потребами, інтересами, цінностями, є основною рушійною силою, метою і критерієм усього економічного розвитку, успіху економічних і соціальних реформ. Соціальна безпека - це не тільки питання людського розвитку, політичної

стабільності суспільства та утвердження національних інтересів, але й підґрунтя економічного зростання. Все це й вимагає комплексної системи зміцнення соціальної безпеки України в умовах війни та повоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА:

1. The Report on the World Summit for Social Development. Copenhagen, March 6–12, 1995 URL: <https://digitallibrary.un.org/record/198966>;
2. Резолюция 71/205, принятая Генеральной Ассамблеей Организации Объединенных Наций "Положение в области прав человека в Автономной Республике Крым и городе Севастополе (Украина)" от 19 декабря 2016 года. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU16077>;
3. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>;
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України" // Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>;
5. Варналій З.С., Білик Р.Р., Хмелевський М.О. Соціальна безпека України: сутність, проблеми та шляхи забезпечення // Економічний вісник університету. Зб. наук. праць учених та аспірантів. Випуск 45, Переяслав, 2020. С. 105-114;
6. Варналій З.С. Багаторівнева система соціальної безпеки // Економіка і регіон. 2020. № 1 (84). С. 68-74;
7. Війни Росії за останні 30 років та їх наслідки // Ukrainer. 2022. 2 березня. URL: <https://ukrainer.net/viyny-rosii/>;
8. Вінокуров Ярослав. План Маршалла з полів Луганю: як відбудовуватимуть Україну за 750 мільярдів доларів // Економічна правда. 2022. 5 липня. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/07/5/688861/>;
9. Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до \$113.5 млрд, мінімальні потреби у відновленні зруйнованих активів наближаються до \$200 млрд // Економічна правда. 2022. 22 серпня. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/04/6/685311/>;
10. Харазішвілі Ю.М., Грішнова О.А. Якість життя в системі соціальної безпеки України: індикатори, рівень, загрози // Економіка України. 2018. № 11-12. С. 157-171;
11. Чеберяко О., Варналій З. (2017). Фінансові передумови та оцінка фінансування оборони в умовах російсько-української гібридної війни. Науковий вісник Полісся, 4 (12), С. 143-149;
12. Kharazishvili, Y., Kwilinski, A., Grishnova, O., & Dzwigol, H. (2020). Social Safety of Society for Developing Countries to Meet Sustainable Development Standards: Indicators, Level, Strategic Benchmarks (with Calculations Based on the Case Study of Ukraine). Sustainability, 12(21), 8953. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/21/8953>.